

УДК 371.134:504

Світлана Люленко,
аспірант
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ РОБОТИ

У статті розглянуто компонентний склад підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи. Виокремлено когнітивний, мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний компоненти, кожен з яких вирізняється змістом, структурою та методами їх реалізації. Забезпечення єдності даних компонентів сприяє розвитку екологічних знань, природоохоронних вмій та навичок здійснювати природоохоронну роботу, основою якої є збереження природи як вищої цінності.

Ключові слова: компоненти, підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін, природоохоронна робота.

В статье рассмотрен компонентный состав подготовки будущего учителя естественных дисциплин к природоохранной работе. Выделено когнитивный, мотивационно-ценностный, практически-деятельностный компоненты, каждый из которых отличается содержанием, структурой и методами их реализации. Обеспечение единства данных компонентов способствует развитию экологических знаний, природоохранных умений и навыков осуществлять природоохранную работу, основой которой является сохранение природы как высшей ценности.

Ключевые слова: компоненты, подготовка будущего учителя естественных дисциплин, природоохранная работа.

In the article the component structure training future teachers of natural sciences to conservation work is viewed. Author determined cognitive, motivational value, almost-activity components each of which features content, structure and methods of implementation. Ensuring unity of these components promotes environmental awareness, environmental skills and abilities to carry out conservation work, which is the basis of nature conservation as the highest value.

Key words: components, preparing future teacher of natural sciences, conservation work.

Вища освіта забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку майбутніх вчителів. Якість професійної підготовки педагогів забезпечується широким спектром засобів: оновлення змісту навчального процесу відповідно до останніх досягнень науки і практики, підвищення науково-педагогічної кваліфікації вчителів, залучення їх до активної участі у науково-дослідній роботі тощо.

Підготовка майбутнього вчителя є предметом досліджень багатьох науковців, таких як А. Некос, Т. Корнер, І. Соколова, Є. Флешар. Вони трактують підготовку як складне психічне утворення, що включає в себе компоненти, які є показниками високого рівня професійної активності, самостійності, творчості.

О. Абдуліна зазначає, що «підготовка вчителя – це процес учіння студентів у системі навчальних занять з педагогічних дисциплін і педагогічної практики й результат, що характеризується певним рівнем розвитку особистості вчителя, сформованості загальнопедагогічних знань, умінь і навичок» [1, с. 57].

За визначенням Н. Якси, поняття «підготовка майбутнього вчителя» складна поліфункціональна відкрита педагогічна системи, спрямована на формування особистості фахівця (його знань, умінь, навичок, особистісних якостей), здатного працювати в системі, що характеризується взаємодією різних культур, готового до професійної діяльності [10, с. 36].

Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в школі стає можливою за умови вдосконалення професійно-педагогічної підготовки студентів та її компонентів.

Метою статті є визначення компонентного складу підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи.

Ю. Бабанський, О. Мороз у своїх дослідженнях виділяють такі компоненти навчання та виховання майбутніх вчителів: мотиваційний, змістовий, стимулюючо-мотиваційний, орієнтаційний, операційно-діяльнісний, оціночно-результативний, вольовий [2, с. 52].

У дослідженні В. Іщенка, підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін має дотримуватися вимог єдності її теоретичного і практичного компонентів: уміння об'єднувати цілеспрямовану навчальну працю з новими, самостійно опанованими знаннями з комплексу природничих наук, поєднання нових практичних, зокрема і власних, досягнень з досвідом педагогічної діяльності, самостійного інноваційного теоретичного пошуку з практичною експериментально-технологічною діяльністю [5, с. 112].

На підставі вищесказаного можемо зробити припущення, що провідна роль у підготовці майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи належить когнітивному компоненту, зміст якого включає психолого-педагогічні, хімічні, географічні, екологічні,

філософські, біологічні знання.

Когнітивний компонент містить наявний рівень теоретичних знань, умінь і навичок, потрібних майбутньому вчителю природничих дисциплін для ефективного виконання природоохоронної роботи в школі.

Визначаючи зміст когнітивного компонента, виходимо з того, що майбутній вчитель природничих дисциплін не може успішно здійснювати природоохоронну роботу, не володіючи необхідними знаннями з охорони природи для здійснення природоохоронних заходів.

Як зазначає С. Совгіра, «знання фіксують результати пізнавальної діяльності людини і є основою її існування. Знання відображають істотні зв'язки між пізнавальною діяльністю та практичними діями людини, вони дозволяють подолати обмеженість власного досвіду і сформувані готовність до поведінки в різних ситуаціях, з якими ще не доводилось зустрічатись» [9, с. 167].

Природоохоронна робота здійснюється на основі знань глобальних екологічних проблем, проблем своєї місцевості, проблем збереження та відновлення біорізноманіття, знань наслідків антропогенного впливу на біосферу, проведення акцій, експедицій, конкурсів на природоохоронну тематику.

Особливість знань з охорони природи полягає в тому, що вони є інтегровані та зростають у процесі історичного становлення суспільства, взаємодії людини і природи. На нашу думку, рівень таких знань впливає на відношення людини до природного середовища.

Нам імпонує думка Л. Немец про те, що зміст отриманих знань у процесі здійснення природоохоронної роботи включає:

- вплив природного середовища на людину;
- сутність відносин суспільства і природи, людини і природи;
- розуміння природи як єдиного цілого;
- практичну діяльність суспільства з охорони природи, раціонального використання природних ресурсів;
- морально естетичний вплив на людину;
- розуміння діалектичного зв'язку природи і суспільства [7, с. 95].

Завдяки чіткому розумінню мети і основних завдань природоохоронної роботи підвищується ефективність навчально-пізнавальної діяльності студентів, з'являється можливість активніше застосовувати отримані знання на практиці.

Таким чином, під знаннями, необхідними для здійснення природоохоронної роботи, розуміємо активізацію пізнавальної діяльності для збереження природи та навколишнього середовища.

На основі вищезазначеного до структури підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін має входити когнітивний компонент, сформованість якого забезпечується отриманням знань у процесі здійснення природоохоронної роботи.

Другим компонентом підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в школі ми визначили мотиваційно-ціннісний, який включає дві складових: мотивацію та цінності.

Одним із завдань професійної підготовки студентів у ВНЗ є формування стійкої мотивації на здійснення природоохоронної роботи, здатність приводити наявні умови у відповідність до сучасних вимог, які впливають із мети, змісту навчального процесу його власного бачення, проблем навчання.

Формування мотиву починається під впливом внутрішнього стимулу (органічної потреби) або зовнішнього стимулу з невизначеною вимогою, проханням, наказом.

Більшість мотивів, які формуються в процесі навчання, спричиняються дією саме зовнішніх стимулів, але ці стимули повинні знайти відображення у певних потребах людини. Один і той самий зовнішній стимул може викликати різні потреби у різних людей, хоч дії та вчинки, спричинені різними потребами, можуть зовні нічим не відрізнятися.

Сукупність мотивів певної діяльності є мотивацією цієї діяльності.

У майбутніх вчителів природничих дисциплін розвиток бережливого ставлення до природи органічно зв'язаний з мотивацією. Мотивація відіграє важливу роль у підготовці майбутніх вчителів, про що свідчать роботи А. Маслоу, В. Ковалева, В. Сластьоніна. Мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної професії займає в структурі особистості центральне місце, адже позитивне ставлення до обраної діяльності служить тим стрижнем, навколо якого конструюються всі основні якості й властивості особистості вчителя [8].

Фактором, який спонукає студентів до здійснення природоохоронної роботи є інтерес. Виявлення інтересу до організації та проведення природоохоронної роботи пов'язане не лише з пізнавальними почуттями, але й почуттями морального, естетичного змісту, бажанням досягнути в педагогічному процесі готовності до природоохоронної роботи.

Важливим елементом у формуванні зацікавленого ставлення студентів щодо організації й проведення природоохоронної роботи в школі є активізація уваги. Частіше вона розвивається саме в процесі взаємодії людини і природи. Студент зосереджує свою увагу на тому, що така діяльність спрямована на досягнення особистого результату – засвоєння нових знань, умінь та навичок для здійснення природоохоронної роботи.

Активізація уваги та чітке розуміння мети й основних завдань природоохоронної роботи дає можливість залучати якомога більшу кількість учнів до участі в природоохоронних заходах, походах, акціях, фестивалях тощо.

У процесі підготовки студентів слід активізувати їхню увагу на тому, що під час проведення природоохоронної роботи необхідно створити ситуацію стимулювання інтересу до даної форми роботи. Разом з тим, ці

інтереси розрізняються в залежності від мети та форми діяльності.

Поняття «цінність» науковці ставлять в один ряд з поняттями «потреба» і «мотив», а ціннісні орієнтації індивіда розміщують на перетині когнітивної та мотиваційної сфер особистості. Цінності формуються в результаті свідомості майбутніми вчителями своїх потреб.

Таким чином, зміст другого компонента включає: впевненість у цінності природи; переконаність у необхідності дбайливого ставлення до неї, засновану на особистому досвіді; емпатію по відношенню до живого; природоохоронну мотивацію: етичну, естетичну, релігійну та ін.; моральну активність, почуття професійної відповідальності за збереження природного середовища.

Майбутній вчитель природничих дисциплін повинен усвідомлювати цінність рідного краю, мати позитивну установку на збереження природних екосистем, здійснення природоохоронної роботи, бути позитивно налаштованим на гармонійне співіснування з навколишнім природним середовищем, не завдаючи йому шкоди.

На основі цього ми виділяємо мотиваційно-ціннісний компонент. Основою цього компоненту є усвідомлення природи як самостійної цінності, глибока зацікавленість майбутнього вчителя природничих дисциплін до здійснення природоохоронної роботи.

Отже, мотиваційно-ціннісний компонент підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи включає цінності, інтереси, потреби, що допомагають гармонійно взаємодіяти людині з природою, формують мотивацію до збереження та захисту навколишнього середовища.

Третій компонент ми визначаємо на основі необхідності формування вмінь і навичок у майбутнього вчителя природничих дисциплін для здійснення природоохоронної роботи в школі.

На думку А. Ліненко, професійна діяльність педагога здійснюється на двох рівнях: теоретичному і практичному. Конкретизуючи проблему професійної підготовки до конкретного виду діяльності, вона вважає, що це цілеспрямований вираз особливостей індивідуальності, який охоплює установку, погляди і переконання, систему відносин, мотивацію, емоційно-вольові якості, професійну компетентність, навички та вміння, а також практичне впровадження [6].

Діяльність майбутнього вчителя природничих дисциплін у здійсненні природоохоронної роботи характеризується предметним змістом, в який включаються мотивація, цілі, предмет, засоби.

Ми погоджуємося з С. Совгірою, яка визначає практично-діяльнісний компонент особистості як наявність сформованості умінь і навичок, здатності особистості застосовувати знання і вміння в різних видах діяльності, дотримання норм і правил поведінки в природі, самореалізації в екологічній діяльності та природоохоронній роботі

[9, с. 174].

На наш погляд, практично-діяльнісний компонент у підготовці майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи полягає в розвитку умінь, за допомогою яких вона здійснюється.

Для здійснення природоохоронної роботи майбутній вчитель повинен володіти певними педагогічними вміннями.

У психолого-педагогічній літературі існує безліч тлумачень поняття «вміння», що свідчить про його складність.

С. Максименко, В. Зайчук, В. Клименко, В. Соловієнко характеризують вміння як готовність людини, що ґрунтується на знаннях і навичках успішно виконувати певну діяльність [4].

С. Гончаренко визначає вміння як здатність належно виконувати певні дії, засновані на доцільному використанні людиною набутих знань, умінь і навичок [3].

Аналіз психолого-педагогічних джерел дозволив нам виділити основні педагогічні вміння, що необхідні майбутньому вчителю природничих дисциплін для професійного виконання природоохоронної роботи:

- вміння захищати навколишнє природне середовище від забруднення, зменшення негативних наслідків господарської діяльності на стан довкілля, проведення активних дій в збереженні природи та природоохоронних заходів;
- вміння і навички використовувати різні джерела інформації та відбору необхідного матеріалу для написання науково-дослідницьких доповідей, рефератів, виступів, робіт на природоохоронну тематику;
- вміння оцінювати взаємодію людини і природи, прогнозувати наслідки впливу людини на природу;
- вміння оцінювати стан навколишнього природного середовища;
- вміння пробуджувати в учнів інтерес та бережливе ставлення до природи;
- вміння оцінювати стан та рівень екологічних знань та умінь школярів;
- вміння проводити природоохоронні акції, фестивалі, виставки, конкурси, чемпіонати, експедиції, походи, тощо.

На основі цього ми можемо виділити третій компонент підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи – практично-діяльнісний.

Вищезазначене доводить, що практично-діяльнісний компонент підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в школі включає різні види діяльності, за допомогою яких може здійснюватися природоохоронна робота.

Отже, забезпечення єдності основних компонентів підготовки

майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в школі – когнітивного, мотиваційно-ціннісного, практично-діяльнісного, сприяє розвитку екологічних знань, природоохоронних вмінь та навичок здійснювати природоохоронну роботу, основою якої є збереження природи як вищої цінності, усвідомлення ними професійної ролі як педагога. Подальшого вивчення потребують проблеми активізації ціннісного ставлення особистості до природи, на основі чого буде здійснюватися природоохоронна робота.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. высш. учеб. заведений / О. А. Абдуллина. – 2-ге изд. перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.*
2. Бабанський Ю. К. *Рациональная организация учебной деятельности / Ю. К. Бабанський. – М. : Знание, 1984. – 96 с.*
3. Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.*
4. *Загальна психологія : підручник для студ. вищ. навч. закладів / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Соловієнко / за заг. редакцією акад. С. Д. Максименка. – К. : Форум, 2000. – 543 с.*
5. Іщенко В. І. *Підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до самоосвітньої діяльності : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Іщенко Володимир Іванович. – Черкаси, 2009. – 238 с.*
6. Ліненко А. Ф. *Педагогічна діяльність і готовність до неї / А. Ф. Ліненко. – Одеса : ОКФА, 1994. – 79 с.*
7. Немец Л. Н. *Конструктивно-географическая основа непрерывного экологического образования и воспитания личности : дис. ... кандидата географ. наук : 11.00.11 / Немец Людмила Николаевна. – Х., 1995. – 216 с.*
8. Слостенин В. А. *Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование / Виталий Александрович Слостенин // Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М. : Просвещение, 1982. – С. 14–28.*
9. Совгіра С. В. *Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Совгіра Світлана Василівна. – Умань, 2009. – 567 с.*
10. Якса Н. В. *Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і методика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону : [монографія] / Н. В. Якса. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.*